

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Școala doctorală „Pr. prof. dr. Isidor Todoran”

Patriarhul Avraam – paradigmă a credinței
în cele trei religii ale Cărții
Teză de doctorat

Îndrumător:
Pr. prof. univ. dr. Ioan Chirilă

Doctorand:
Pr. Aurelian-Nicu Reit

Cluj-Napoca
2015

CUPRINS

CUPRINS	2
INTRODUCERE	5
I. AVRAAM ÎN VECHIUL TESTAMENT.....	13
1. GENEALOGIA LUI AVRAM SAU DESPRE UNITATEA NEAMULUI (FAC. 11, 10-26)	13
2. CONTEXTUL FAMILIAL AL LUI AVRAM (FAC. 11, 27-32)	15
3. CHEMARE – FĂGĂDUINȚĂ – ASCULTARE (FAC. 12, 1-9).....	24
3.1. Porunca și făgăduința lui Dumnezeu (Fac. 12, 1-3).....	25
3.2. Ascultarea – creșterea în credință (Fac. 12, 4-5).....	38
3.3. Teofaniile de la Mamvri (Fac. 12, 6-7).....	41
3.4. Avram la Betel (Fac. 12, 8-9).....	45
4. AVRAM ÎN EGIPT (FAC. 12, 10-20).....	47
5. AVRAM SE DESPARTE DE LOT (FAC. 13, 1-18).....	51
6. ROBIREA ȘI ELIBERAREA LUI LOT (FAC. 14, 1-16).....	57
7. ÎNTÂLNIREA LUI AVRAM CU MELCHISEDEC (FAC. 14, 17-24).....	63
7.1. Avram este întâmpinat de regele Sodomei (Fac. 14, 17).....	63
7.2. Avram este binecuvântat de Melchisedec (Fac. 14, 18-20).....	64
7.3. Dialogul dintre Avram și regele Sodomei (Fac. 14, 21-24).....	73
8. CREDINȚA LUI AVRAM ȘI LEGĂMÂNTUL ÎNCHEIAT CU DOMNUL (FAC. 15, 1-21)	74
9. SEMNUL LEGĂMÂNTULUI: TĂIEREA-ÎMPREJUR (FAC. 17, 1-27)	76
10. FILOXENIA LUI AVRAAM: TEOFANIA DE LA STEJARUL MAMVRI (FAC. 18, 1-15).....	77
11. AVRAAM CA MIJLOCITOR (FAC. 18, 16-33)	78
12. NAȘTEREA LUI ISAAC (FAC. 21, 1-7).....	79
13. IZGONIREA LUI ISMAEL (FAC. 21, 8-21)	79
14. ISAAC ADUS SPRE JERTFĂ (FAC. 22, 1-18)	80
15. „DUMNEZEUL LUI AVRAAM, ISAAC ȘI IACOV”	81
16. AVRAAM ÎN CĂRȚILE PROFETICE ALE VECHIULUI TESTAMENT	82
17. AVRAAM ÎN CĂRȚILE ANAGHINOSCOMENA ALE VECHIULUI TESTAMENT.....	89

II. AVRAAM IN IUDAISM.....	93
1. ORIGINEA ȘI TINEREȚEA LUI AVRAAM.....	93
1.1. <i>Genealogia lui Avraam</i>	93
2.2. <i>Nașterea lui Avraam</i>	97
2.3. <i>Credința idolatră a familiei lui Avraam</i>	98
2.4. <i>Convertirea lui Avraam la monoteism</i>	99
2.5. <i>Avraam și astrologia</i>	111
2.6. <i>Alungarea corbilor și salvarea recoltelor caldeilor</i>	117
2.7. <i>Căsătoria lui Avraam</i>	118
2.8. <i>Avraam și arderea idolilor din Urul Caldeii</i>	120
2.9. <i>Avraam și Turnul Babel</i>	126
2. PEREGRINĂRILE LUI AVRAAM.....	128
2.1. <i>Plecarea din Urul Caldeii</i>	128
2.2. <i>Avraam în Damasc</i>	130
2.3. <i>Avraam în Haran</i>	131
2.4. <i>Chemarea lui Avraam: repovestiri, completări și interpretări spirituale</i>	136
2.5. <i>Călătoria lui Avraam în ținutul lui Canaan</i>	145
2.6. <i>Avraam în Egipt</i>	148
2.7. <i>Procesiunea lui Avraam în pământului făgăduitei, la porunca lui Dumnezeu</i>	156
2.8. <i>Avraam în Hebron</i>	158
2.9. <i>Avraam în Gherara</i>	159
3. AVRAAM CA ORGANIZATOR ADMINISTRATIV, MILITAR ȘI POLITIC.....	160
3.1. <i>Avraam ca lider militar</i>	160
3.2. <i>Avraam ca organizator politic</i>	164
3.3. <i>Avraam ca fondator al coloniilor</i>	165
4. AVRAAM ȘI MELCHISEDEC ÎN TRADIȚIA IUDAICĂ.....	166
4.1. <i>Avraam și Melchisedec în iudaismul intertestamentar</i>	167
4.2. <i>Avraam și Melchisedec în iudaismul rabinic</i>	174
III. AVRAAM ÎN CREȘTINISM.....	182
1. AVRAAM ÎN NOUL TESTAMENT	182
1.1. <i>Avraam în Evangheliile sinoptice</i>	182
1.2. <i>Avraam în Evanghelia după Ioan</i>	184
1.3. <i>Avraam în cartea Faptelor Apostolilor</i>	186
1.4. <i>Avraam în Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel</i>	188
1.5. <i>Avraam în Epistola către Galateni a Sfântului Apostol Pavel</i>	191
1.6. <i>Avraam în Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel</i>	193
2. VALOAREA TIPOLOGIC-HRISTOLOGICĂ A VIEȚII LUI AVRAAM ÎN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI	203

2.1. Familia și tinerețea lui Avraam	203
2.2. Chemarea și ascultarea lui Avraam	204
2.3. Peregrinările lui Avraam reflectate în tradiția creștină.....	218
2.4. Războiul lui Avraam cu cei patru regi.....	224
2.5. Avraam și Melchisedec.....	231
4. AVRAAM ÎN ISLAM.....	247
1. AVRAAM ÎN CORAN	248
1.1. Începuturile credinței lui Avraam într-un mediu idolatru.....	250
1.2. Repere istorice și spirituale din viața lui Avraam în versiunea Coranului	253
2. PORTRETUL LUI AVRAAM ÎN SURSELE TRADIȚIEI ISLAMICE.....	257
2.1 Întâlnirea lui Avraam cu Melchisedec, în versiune islamică	259
CONCLUZII.....	263
BIBLIOGRAFIE	267

Cuvinte-cheie: iudaism, creștinism, islam, Avraam

REZUMAT

Patriarhul Avraam, părintele nostru, este o personalitate proeminentă în cele trei religii ale Cărții: iudaism, creștinism și islam. În tradiția iudaică, el este cel prin care Dumnezeu încheie legământul cu poporul ales. Pentru creștini, el este marele patriarh care răspunde necondiționat chemării lui Dumnezeu și care rămâne, până astăzi, pildă de credință pentru noul popor ales. Pentru tradiția islamică, el este, în primul rând, întemeietorul monoteismului. Cele trei religii ale cărții – denumite așa pentru că se revendică, fiecare, de la o carte revelată care constituie esența și temelia credinței – îl recunosc pe Avraam ca personalitate a cărei viață și activitate a avut un impact foarte puternic asupra modului în care ele s-au dezvoltat, deși în mod diferit. Lucrarea de față reprezintă o încercare de a analiza și de a înțelege, pe cât este cu putință, aceste trei căi religio-spirituale distincte (iudaică, creștină, islamică) care se întâlnesc în persoana lui Avraam.

Episodul inaugural al capitolelor dedicate lui Avraam în Vechiul Testament, cel al chemării divine din Fac. 12,1-3, ne descoperă foarte devreme în textul biblic importanța sa covârșitoare în istoria umanității: Dumnezeu îl separă pe Avraam de toți ceilalți oameni, făcând din el un centru universal de binecuvântare, deoarece el inaugurează și rezumă în persoana sa nu numai tradiția iudaică, ci întreaga istorie a mântuirii neamului omenesc. Acest moment marchează o nouă etapă în istoria relației lui Dumnezeu cu umanitatea și lansează temele teologice care vor fi dezvoltate pe parcursul capitolelor următoare ale Vechiului Testament: *chemare și ascultare, alegere și făgăduință, binecuvântare și blestem*. Făgăduința primită de Avraam cu privire la mulțimea urmașilor săi poate fi interpretată, luând în considerare mentalitatea proprie aceluși timp, ca un semn al voinței lui Dumnezeu de a împărtăși întregii umanități binecuvântarea Sa, prin intermediul lui Avraam. Ascultarea sa necondiționată în acest episod determinant pentru desfășurarea ulterioară a evenimentelor, ascultare bazată pe o credință fermă, poate fi pusă în relație cu episodul întâlnirii dintre Melchisedec și Avraam. Aici se întâlnesc două medii diferite, dar care descoperă un punct comun și anume credința în același Dumnezeu. Aceasta (credința) rămâne, în opinia mea, factorul central în definirea personalității lui Avraam, celelalte virtuți și valori pe care le promovează fiind în strictă dependență de aceasta.

Tema se regăsește și în interpretarea pe care cărțile Noului Testament o dau istoriei lui Avraam. Aici regăsim o suită de interpretări ale istoriei și faptelor lui Avraam, concentrate pe următoarele aspecte: credința și ascultarea lui Avraam au valoare de model,

aceste două virtuți fiind dovedite cu prisosință de Avraam în diferitele momente de încercare la care este supus; toți cei care dau dovadă de o credință asemănătoare cu cea a lui Avraam, indiferent de descendența, vârsta lor sau de alți factori, se pot numi pe bună dreptate „fii ai lui Avraam” și vor avea parte de aceleași binecuvântări și roade ale făgăduinței divine; făgăduințele făcute de Dumnezeu lui Avraam anticipează, prin binecuvântarea pe care o presupun, izbăvirea mesianică prin care toate neamurile vor fi dăruite cu binecuvântarea lui Dumnezeu. În acest fel, credința rămâne elementul esențial asociat personalității patriarhului Avraam deopotrivă în Vechiul și Noul Testament. Asupra acestui punct există acord și cu tradiția islamică în care el este recunoscut, întâi de toate, ca fondator al monoteismului, ceea ce este în directă relație cu credința sa.

Motivația alegerii temei. Textul Vechiului Testament, împărtășit de iudei și creștini, are în comun cu textul Coranului mai mulți profeți însă, dintre toți, Avraam este cel mai important și care poartă o semnificație deosebită pentru fiecare din cele trei religii. Astfel, chiar dacă el este prezent în egală măsură în iudaism, creștinism și islam, felul în care este privit și înțeles diferă substanțial. Situația paradoxală a marelui patriarh de a fi prezent, acceptat și prețuit în trei religii dar, din motive și în moduri diferite, stă la baza alegerii temei de cercetare, prin care doresc să identific, analizând selectiv cele mai relevante surse de text, punctele comune și diferențele esențiale de viziune între aceste trei moduri (iudaic, creștin și islamic) de a-l înțelege pe Avraam. Această cercetare, prin natura motivației sale, aparține acelei categorii de lucrări care doresc să servească dialogului interreligios din zilele noastre, considerând că dialogul este astăzi, mai mult ca oricând, o necesitate și o condiție a existenței noastre viitoare.

Pe lângă acest aspect, trebuie avut în vedere faptul că patriarhul Avraam aparține unei perioade din Vechiul Testament în care, conform literaturii exegetice, capul familiei avea și responsabilități sacerdotale. Astfel, chiar dacă Avraam a trăit cu mult înainte de instituirea cultului iudaic și a clasei preoților, el îndeplinea, în virtutea specificului perioadei, unele sarcini sacerdotale.

Importanța și actualitatea temei. Patriarhul Avraam inaugurează istoria poporului ales, și poate fi considerat, prin aceasta, exemplul cel mai grăitor al temei alegerii din Vechiul Testament. Paul Beauchamp exprimă miza enormă pe care o prezintă alegerea lui nu doar pentru Israel, ci pentru întregul neam omenesc: „Alesul este unic prin excelență, cel binecuvântat, dar binecuvântat pentru toți ceilalți. În jurul acestui individ, al acestui izolat, se va juca destinul tuturor popoarelor de pe pământ, așadar destinul umanității: *Binecuvânta-voi*

*pe cei ce te vor binecuvânta, iar pe cei ce te vor blestema îi voi blestema (Fac. 12,3)*¹. Întreaga istorie a lui Israel se va revendica de la figura lui Avraam, toți vor fi urmașii lui Avraam și se vor închina (sau nu!) Dumnezeului lui Avraam. Iar el va fi izvor de binecuvântare pentru toate neamurile pământului. Din perspectivă creștină, viața lui Avraam este importantă în primul rând pentru că oferă, în lumina interpretării Noului Testament², modelul suprem de credință, virtute atât de mare încât el a fost gata să-și jertfească unicul fiu pentru a da ascultare vocii lui Dumnezeu (Fac. 22). În cadrul islamului, Avraam este deosebit de important pentru că este considerat fondatorul unei comunități monoteiste pe pământ. Acestei trei perspective evidențiază aspecte diferite din viața patriarhului, corespunzătoare diferitelor moduri de înțelegere teologic-spirituale proprii celor trei religii.

Dincolo de importanța pe care o conferă temei de față locul special pe care îl ocupă patriarhul Avraam în fiecare din cele trei religii, această temă este de interes și de actualitate deoarece oferă posibilitatea redescoperirii Vechiului Testament ca teren comun al dialogului interreligios și intercultural. Acest efort de redescoperire se construiește în jurul figurii marelui patriarh și urmărește să găsească elementele comune care pot depăși diferențele de înțelegere, care pot fi o soluție de evitare a conflictului și chiar de înfripire a unui dialog pozitiv orientat înspre punerea în evidență a valorilor lui Avraam pe care le împărtășim.

Conținutul și structura lucrării. Teza de doctorat este organizată în patru capitole, încadrate de introducere, concluzii și bibliografie. Primul capitol intitulat „Avraam în Vechiul Testament” este de factură exegetică, analizând selectiv texte din Vechiul Testament pe care le-am considerat cele mai importante și relevante pentru obiectivele cercetării. Prezentarea este, în general, realizată în ordinea textelor așa cum apar în Vechiul Testament, dar nu exclusiv, existând și unele capitole constituite din rațiuni tematice, precum cel intitulat „Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov”. Textele biblice analizate în acest capitol sunt din cartea Facerii, din cărțile profetice și din cărțile anaginoscomena ale Vechiului Testament, lărgind astfel paleta de texte pentru a le cuprinde nu doar pe cele din timpul vieții lui Avraam, ci și pe cele care oglindesc modul de receptare de către Israel de-a lungul istoriei.

Capitolul al doilea, „Avraam în iudaism”, descrie figura marelui patriarh apelând la resurse din tradiția iudaică astfel încât, chiar dacă sunt analizate texte deja prezente în capitolul I (spre exemplu, subcapitolul „Avraam în Egipt”), aici sunt prezentate comparativ doar aspectele specifice tradiției iudaice. Resursele principale utilizate în acest capitol sunt:

---

¹ Paul Beauchamp, *Cincizeci de portrete biblice*, trad. Claudiu Constantinescu, Ed. Cartier, București, 2001, p. 17.

² În special în lumina textelor din *Epistola către Romani* și *Epistola către Evrei* pe care le voi analiza în capitolele dedicate Noului Testament.

Iosif Flaviu, *Antichități iudaice și Războiul iudeilor împotriva romanilor*, Filon din Alexandria, *De Abrahamo*, Talmudul, literatura midrașică, Maimonide, *Călăuza rătăciților*, Manuscrisele de la Qumran, *Cartea Jubileelor*.

În capitolul al treilea intitulat „Avraam în creștinism” sunt prezentate cele mai importante texte din Noul Testament cu privire la patriarhul Avraam, precum și interpretarea Sfinților Părinți care este, în mare măsură, orientată înspre identificarea valorii tipologic-hristologice a vieții lui Avraam. Astfel, chiar dacă și aici sunt reluate unele episoade (din nou apare exemplul episodului în care Avraam merge în Egipt), perspectiva și resursele sunt în întregime altele.

Capitolul final al lucrării, intitulat „Avraam în islam”, prezintă câteva elemente reprezentative pentru modul în care Avraam este privit în această religie, elemente preluate din textul Coranului și din tradiția islamică în general.

Încadrarea temei în preocupările colectivului de cercetare. Prin specificul exegetic, lucrarea de față se înscrie în zona de preocupare analitic-exegetică a studiilor doctorale în domeniul Vechiului Testament la Cluj. Ea este concepută ca o completare a bibliografiei studiilor biblice pe care o îmbogățește cu perspectiva interreligioasă asupra personalității marelui patriarh. În al doilea rând, această dimensiune interreligioasă a lucrării o integrează în direcția dialogică a studiilor doctorale de Vechiul Testament, prin care se caută subiecte comune care pot susține o întâlnire sau o relație dialogică a creștinismului cu iudaismul și islamul. Subliniem faptul că această direcție de studiu a dobândit amploare în ultimii ani pe plan internațional, astfel încât lucrarea se înscrie, din acest punct de vedere, în preocupările specifice studiilor biblice și religioase în general din mediul internațional. Așadar, atât prin natura exegetică, cât și prin natura interreligioasă, studiul de față corespunde preocupărilor colectivului de cercetare.

Obiectivele științifice asumate în cadrul cercetării. Cercetarea de față nu este una de detaliu exegetic. Ea se servește de instrumentele interpretării doar acolo unde acest lucru contribuie la creionarea unui portret, cel al patriarhului Avraam. Cercetarea nu este nici una de sinteză teologică, ci subliniază aspectele teologice doar acolo unde acestea dezvăluie o dimensiune importantă a receptării patriarhului în cele trei religii. Lucrarea se dorește, mai degrabă, a fi o imagine de ansamblu din perspectivă interreligioasă asupra marelui patriarh. Astfel, principalele obiective urmărite în cercetarea de față sunt:

➤ Înțelegerea și prezentarea lui Avraam ca părinte al celor trei mari religii monoteiste (iudaism, creștinism, islam). Numele de „părinte” pe care atât iudaismul, cât și creștinismul și islamul îl atribuie lui Avraam reflectă o revendicare spirituală de la acesta, precum și o mare

apropiere afectivă, datorată valorii sale de model în special: toți cei care nădăjduiesc să se apropie de Dumnezeu se simt în mod natural aproape de cel care i-a răspuns cel dintâi chemării: Avraam. Un obiectiv esențial al lucrării este, astfel, acela de a înțelege maniera diferită în care toate cele trei religii îl primesc pe Avraam ca „părinte” al lor, și ce semnificație specială are această titulatură pentru fiecare dintre ele.

Titulatura de „părinte” pe care iudaismul, creștinismul și islamul o utilizează cu referire la Avraam stă în strânsă relație cu tema credinței, Avraam este părintele celor credincioși, el este nu doar un convertit la monoteism, ci este primul propovăduitor al acestuia. Astfel, toți cei care îi urmează exemplul de relaționare cu Dumnezeu, caracterizată întâi de toate printr-o credință nestrămutată care îi modelează faptele, îl pot primi de părinte și îl pot numi ca atare. Tradiția iudaică insistă asupra acestui fapt inclusiv la nivelul limbajului, introducând aproape orice referire la Avraam cu formula „părintele nostru”, formulă preluată din înseși cuvintele lui Dumnezeu: „Eu am luat pe *părintele vostru Avraam* de mână, de dincolo de Eufrat, și l-am povățuit către această țară...” (Ios. 24,2). În literatura profetică, aceeași expresie apare cu referire la Dumnezeu, adevăratul Părinte al nostru (Is. 63,15-16). Paternitatea spirituală a lui Avraam își are sursa în această paternitate divină și este poate cel mai bine reflectată în expresia „părintele credinței”. O notă specifică islamului în această privință este aceea de a afirma că Avraam a ajuns singur la credință, desprinzându-se de mediul idolatru al familiei sale ca o urmare a cunoașterii lui Dumnezeu din manifestările naturii (Sura 6, 74-89). Dar modul în care a ajuns la credință este mai puțin relevant decât faptul că el este considerat unanim în cele trei tradiții ca purtând responsabilitatea unei paternități spirituale ancorate în paternitatea spirituală a lui Dumnezeu în raport cu neamul omenesc.

➤ Prezentarea sistematică a celor mai relevante texte cu referire la Avraam, aparținând iudaismului, creștinismului și islamului. Sunt alese texte din cadrul Vechiului Testament, interpretate deopotrivă din perspectivă iudaică și creștină. De asemenea, scrierile tradiției iudaice (Talmud, midraș, Qumran, Filon, Iosif Flaviu ș.a.) și cele ale tradiției creștine sunt invocate pentru a descoperi cititorului modul de receptare a lui Avraam, de-a lungul timpului, în cadrul acestor două mari religii. În sfârșit, în cadrul capitolului 4, sunt prezentate texte din Coran și tradiția islamică, acestea necesitând o structură separată în lucrare, prin natura lor specială.

Gradul de realizare a acestui obiectiv poate fi apreciat în funcție de următorii factori principali: caracterul sistematic al prezentării, diversitatea textelor-sursă, echilibrul și obiectivitatea prezentării și analizei. Modul de prezentare ales este unul care permite orientarea clară atât în firul narativ biblic, cât și în tipurile de text aparținând tradiției iudaice,

creștine, islamice, și care cuprinde: cele mai importante fragmente de text la care se face referire, note analitic-exegetice, accente teologice, sistematizare ideatic-teologică. În ce privește diversitatea textelor proprii celor trei tradiții, sunt utilizate textele și lucrările de referință, astfel: *din tradiția iudaică*: Talmud, midraș, Qumran, Filon, Iosif Flaviu ș.a.; *din tradiția creștină*: Sfinți Părinți precum Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Maxim Mărturisorul, Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Ambrozie al Milanului, Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Epifanie de Salamina, Sfântul Clement Romanul, Fericitul Augustin, Fericitul Ieronim, scriitori bisericești: Beda venerabilul, Origen, Didim cel Orb, Eusebiu de Cezareea, Boethius, Tertulian, perspective spirituale de la Sf. Antonie cel Mare sau Marcu Ascetul – astfel acoperindu-se o perioadă lungă de timp și o varietate de stiluri și perspective interpretative; *din zona islamică*: Coranul și comentarii moderne. Această utilizare a unui număr mare de lucrări asigură obiectivitatea analitică, diversitatea perspectivelor de interpretare, precum și trasarea unor noi posibile direcții de cercetare.

- Redescoperirea Vechiului Testament, prin intermediul lui Avraam, ca teren comun al dialogului interreligios și intercultural. În jurul personalității sale se poate contura cu ușurință o gamă largă de subiecte de dialog care pornesc de la elemente general împărtășite: valoare, virtute, forță de caracter ș.a. Prin intermediul acestora se poate redescoperi textul Vechiului Testament ca izvor al unui dialog interreligios eficient axat pe redescoperirea de valori paradigmatică pentru restaurarea societății noastre de astăzi.

Profilul societății de astăzi indică tot mai clar necesitatea promovării dialogului. În cazul dialogului intercultural și interreligios, necesitatea e cu atât mai stringentă cu cât diferențele de această natură conduc din păcate la tensiuni și conflicte cu urmări dintre cele mai grave. Inclusiv din aceste rațiuni, la nivel internațional se fac eforturi deosebite în sensul identificării punctelor comune care pot constitui subiecte de dialog. În cazul temei de față, potențialul pentru dialog este semnificativ pentru că presupune raportarea la valori general umane și religioase pe care le regăsim în portretul marelui patriarh Avraam. Faptul că, așa cum am arătat în cuprinsul tezei, el este acceptat și recunoscut de către toate cele trei tradiții ca părinte spiritual, inițiator al credinței celei adevărate și purtător al unor virtuți înalte, constituie un atu deosebit în contextul dialogului interreligios și intercultural. Consider că, pe parcursul cercetării, am identificat și descris aceste valori și virtuți care fac din scrierile Vechiului Testament, prin mijlocirea lui Avraam, un teren propice dialogului în căutarea unității și

armoniei pe care o reflectă imagine eshatologice din cărțile profetilor când vorbesc despre „kol basar”, *tot trupul* care va veni și se va închina înaintea lui Dumnezeu.

Aceste obiective de cercetare au determinat metoda de lucru și modul de abordare a surselor bibliografice. În urmărirea realizării lor, precum și a obiectivelor secundare care decurg din ele, am evidențiat în special acele elemente care descoperă ceva din personalitatea și trăirea marelui patriarh Avraam.

Stadiul actual al cercetării. În literatura biblică românească, **lucrările monografice dedicate patriarhului Avraam** au fost realizate în prima jumătate a secolului XX, astfel: Alexandrescu, Ioan, *Avraam în lumina Bibliei – tâlcuire biblică* (Sibiu: Tipografia Arhidiecezană, 1937), 91 p; Alexandrescu, Ioan, *Părintele Avram și credința sa – tâlcuire biblică* (Sibiu: Tipografia Arhidiecezană, 1938), 60 p.; Tarnavschi, Vasile, *Vieața Patriarhilor* (Cernăuți: Societatea tipografică „Bucovina”, 1902), 117 p.; Ionescu, Ioan, *Religiunea Patriarhilor în Vechiul Testament* (București: Institutul de arte grafice „Eminescu”, 1905), 72 p. Dincolo de contribuția lor esențială la bibliografia de specialitate, numărul redus și vechimea lor creează mediul propice pentru o nouă monografie care să beneficieze de cele mai recente surse bibliografice și posibilități de cercetare biblică.

O serie de **studii** sunt **dedicate patriarhilor Vechiului Testament în general**: BABA, Teodor, „Primii Patriarhi ai Vechiului Testament. De la Avraam la Iosif și frații săi,” *Teologia* 3 (2007):15-29; BOLȘACOV-GHIMPU, A. A., „Biblia este confirmată de datele noi ale arheologiei și istoriei Orientului Apropiat. Patriarhii și judecătorii,” *MO* 5-6 (1972): 349-373; CALOIANU, Viorel, „Epoca patriarhilor evrei în lumina descoperirilor arheologice mai noi,” *GB* 11-12 (1973): 1278-1290; CÂRSTOIU, Justinian, „Patriarhii biblici”, *O* 1 (2008); CHIRILĂ, Ioan, „Despre funcția tipică a chipurilor patriarhale ale Vechiului Testament în concepția lui Filon din Alexandria”, în *Orizonturi teologice* (Oradea: Ed. Universității Oradea, 2001), 26-35; MIHĂILĂ Al. „Despre religia patriarhilor în context istoric”, *AFTOUB* VI (2006): 123-144; POPA Viorel, „Aspectul universal al mântuirii la patriarhii biblici și la profetii Vechiului Testament”, în *In Memoriam Liviu Borcea (1936-2006), dascăl și istoric*, coord. Pavel Cherescu (Oradea: Universității, 2011).

Studiile dedicate special patriarhului Avraam, deși extrem de importante pentru literatura de specialitate, sunt reduse ca număr și lasă, astfel, loc unor lucrări suplimentare: BUGA, Ioan, „Personalitatea patriarhului Avraam oglindită în epistolele Sfântului Apostol Pavel,” *ST* 3-4 (1978): 193-204; CHIRILĂ, Ioan, „Avraam și Iisus. Despre sensul static și dinamic al conceptului de popor ales / poporul lui Dumnezeu”, în *Ideje az emlékezésnek. Liber amicorum: A 60 éves Marton József Köszöntése*, ed. M. Noda et al. (Budapest-

Kolozsvár: Verbum, 2010), 47-53; CHIRILĂ, Ioan, „Filoxenia lui Avraam. Exegeza hrisostomică la Facere 18”, *AUCT* 11 (2003); ERBICEANU, C., „Moartea dreptului Avraam (o legendă)”, *BOR* 1 (1906):76-82; HĂRLĂOANU, Paul-Cezar, „Personalitatea patriarhului Avraam în tradiția Sinagogii și a Bisericii”, *AȘUIT* XII (2007): 193-210; NEAGA, Nicolae, „Istoria timpurilor vechi-testamentare. Epoca patriarhului Avraam”, *MA* 3-4 (1957): 193-204; REIT, Aurelian-Nicu, „Patriarhul Avraam și iconomia mântuirii”, *Studia TO* 2 (2010): 33-46.

În ce privește mediul internațional, aici bibliografia specializată pe temă este foarte amplă și diversificată: comentarii la cartea Facerii³, lucrări privitoare la perioada patriarhilor⁴, lucrări din perspectivă interreligioasă⁵, lucrări special dedicate patriarhului Avraam⁶. Aceste categorii și titluri prezentate în notele de subsol au doar rol exemplificativ, bibliografia internațională extinsă urmând să fie valorificată pe parcursul lucrării și să se regăsească în notele de subsol.

Valorificând această literatură anterioară de specialitate, doresc ca lucrarea de față să constituie un pas înainte în cercetarea vieții patriarhului Avraam într-un mod de lucru care să ofere societății de astăzi modelul cu funcție și forță restauratoare de care are nevoie.

Metodologia cercetării. Etapa de lucru inițială presupune identificarea, în textul Vechiului Testament – ca text normativ pentru cercetarea de față, celor mai importante texte pentru definirea personalității lui Avraam. În această categorie intră nu doar textele din cuprinsul cărții Facerea, ci și unele referiri la Avraam din cărțile profetice și anaghiinoscomena. Perspectiva creștină de înțelegere va fi completată cu opiniile Sfinților Părinți precum: Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Chiril al

---

³ BRUEGGEMANN, Walter. *Genesis*. INT. Atlanta: John Knox Press, 1982; CASSUTO, Umberto. *A Commentary on the Book of Genesis*. 2 Vols. Trans. I. Abrahams. Jerusalem: Magnes, 1961, 1964; DRIVER, S.R. *The Book of Genesis: with Introduction and Notes*. Westminster Commentaries. London: Methuen, 1904; Hamilton, Victor. *The Book of Genesis*, Chapters 1-17. NICOT. Grand Rapids: Eerdmans, 1990; Jacob, B. *Genesis*. Trans. E. I. Jacob and W. Jacob. New York: Ktav, 1974; Kidner, Derek. *Genesis*. TOTC. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1967; VON RAD, Gerhard. *Genesis: A Commentary*. Rev. London: SCM, 1972; WENHAM, Gordon J. *Genesis 1-15*. WBC. Waco, TX: Word, 1987; WESTERMANN, Claus. *Genesis: A Commentary*. Trans. J. J. Scullion. 3 vols. A Continental Commentary. Minneapolis: Augsburg, 1984-86.

⁴ R.W.L. Moberly, *The Old Testament of the Old Testament: Patriarchal narratives and Mosaic Yahwism*; D. Dimant, Reinhard G. Kratz, *Rewriting and interpreting the Hebrew Bible: The Biblical patriarchs in the Light of the Dead Sea Scrolls*, 2013; A. Pagolu, *The Religion of the Patriarchs*, 1998; J. S. Baden, *The Promise to the Patriarchs*, 2013.

⁵ Bruce Feiler, *Abraham: A journey to the Heart of Three Faiths*, 2005; Marvin R. Wilson, *Our Father Abraham: Jewish Roots of the Christian Faith*, 1990; F.E. Peters, *The Children of Abraham: Judaism, Christianity, Islam: A New Edition*, Princeton Classic Editions); J. F. Dirks, *The Abrahamic Faiths. Judaism, Christianity and Islam. Similarities and contrasts*, 2005.

⁶ John van Seters, *Abraham in History and Tradition*, New Haven and London, Yale University Press, 1975; R. Hendel, *Remembering Abraham: Culture, Memory and History in the Hebrew Bible*, 2005; L. E. Goodman, *God of Abraham*, Oxford University Press, 1996.

Alexandriei, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Ambrozie al Milanului, Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Epifanie de Salamina, Sfântul Clement Romanul, Fericitul Augustin, Fericitul Ieronim, cu opinii ale scriitorilor bisericești: Beda venerabilul, Origen, Didim cel Orb, Eusebiu de Cezareea, Boethius, Tertulian, și cu elemente de interpretare spirituală de la Sf. Antonie cel Mare sau Marcu Ascetul. Din tradiția iudaică, voi valorifica în special lucrările lui Iosif Flaviu intitulate *Antichități iudaice* și *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, lucrarea pe care Filon din Alexandria o dedică marelui patriarh, *De Abrahamo*, diferite tratate din Talmud, literatura midrașică, lucrarea lui Moses Maimonide, *Călăuza rătăciților*, Manuscrisele de la Qumran, *Cartea Jubileelor* ș.a. Din islam sunt preluate texte reprezentative din cuprinsul Coranului și din tradiția islamică. Acestor surse li se adaugă categoriile bibliografice specifice în studiile biblice: dicționare, enciclopedii, concordanțe, comentarii biblice, volume și studii de specialitate.

Așa cum am menționat anterior, din dorința de a avea o structură cât mai clară a lucrării și de a oferi potențialilor cititori o foarte bună orientare în cuprinsul său, am structurat lucrarea pe episoade, în cadrul capitolelor mari, astfel încât episoadele sunt reluate din perspectivele proprii celor trei religii. Nu este vorba de o repetare a informației sau a tratării, ci de o pluralitate de perspective.

Ca metodă propriu-zisă de lucru, am utilizat în cadrul lucrării analiza textuală și exegetică – pentru semnalarea aspectelor textuale și a semnificațiilor celor mai importante în iconomia lucrării, sinteza teologică – pentru a evidenția teme teologice importante asociate patriarhului Avraam precum: tema credinței, tema alegerii, tema binecuvântării ș.a –, analiza comparativă – pentru a evidenția punctele comune și diferite între cele trei perspective abordate.

În ce privește stilul de citare, acesta este cel clasic, utilizat în cadrul Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română. Pentru cărțile biblice voi utiliza sistemul de abreviere din edițiile sinodale ale Sfintei Scripturi. Revistele sau colecțiile de comentarii abreviate sunt prezentate în lista abrevierilor de la începutul lucrării. Citările biblice în limba ebraică sunt date din: Elliger, Karl et Wilhelm Rudolph, eds. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Quae antea cooperantibus A. Alt, O. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel. Editio funditus renovata, adjuvantibus H. Bardtke ... [et al.] cooperantibus H. P. Rüger et J. Ziegler ediderunt K. Elliger et W. Rudolph; textum Masoreticum curavit H. P. Rüger, Masoram elaboravit G. E. Weil. Editio tertia emendata opera W. Rudolph et H. P. Rüger, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1987. Citările biblice în limba greacă sunt date din: *Septuaginta*. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes. Edidit Alfred Rahlfs. Editio minor, duo

volumina in uno. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935. Citările biblice în limba română sunt date din *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Daniel – Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București: IBMBOR, 2008, cu precizarea că acolo unde propun unele nuanțe de interpretare, voi indica diferența de traducere față de ediția sinodală, cu argumentele care se impun.

Cercetarea realizată poate fi continuată în următoarele direcții principale asociate tematicii tezei de doctorat:

- Imaginea lui Avraam în scrierile profetice ale Vechiului Testament – în cadrul tezei, am prezentat cele 7 texte profetice în care este menționat Avraam: Is. 28, 22; 41, 8-9; 51, 2; 63, 16; Ier. 33, 26; Iez. 33, 24; Mih. 7, 20, pe care le-am analizat foarte pe scurt, din dorința de a oferi și perspectiva profetică asupra figurii marelui patriarh; extensiunea redusă a prezentării lasă, însă, deschisă această direcție de cercetare, întrucât ar fi binevenită o analiză textuală și exegetic-teologică mai amplă pentru a înțelege nuanțele perspectivei profetice asupra temei.
- Personalitatea lui Avraam reflectată în cărțile anaginoscomena ale Vechiului Testament. În mod asemănător cu situația cercetării textelor profetice, rămâne deschisă direcția de investigare mai amănunțită a textelor din cărțile anaginoscomena ale Vechiului Testament care fac referire la patriarhul Avraam. În cadrul tezei am făcut referire la Iud. 5,6-9; 8,25-27, Tob. 4,13; I Mac. 2,50-52; 12,21-22; ș.a., însă făcând doar unele interpretări succinte care merită reluate și dezvoltate.
- Sinteză comparativă a modului de receptare a lui Avraam în cele trei religii. La finalul cercetării, consider că ar fi utilă o prezentare de sinteză a elementelor expuse în cadrul lucrării cu privire la Avraam, elemente specifice creștinismului, iudaismului și islamului. Astfel, chiar dacă, pe parcursul tezei, sunt subliniate aspecte din viața și personalitatea marelui patriarh care pot constitui teme de dialog interreligios, am convingerea că o prezentare sintetică a acestor elemente ar înlesni dialogul de acest tip. Din acest motiv, consider că realizarea unei asemenea sinteze poate constitui în sine o direcție de cercetare complementară cu teza de față.

Desigur, acestor idei care pot fi mult dezvoltate în viitoare cercetări auxiliare tematicii din prezenta lucrare, li se pot alătura și alte teme posibile.

Probleme rămase nerezolvate. O zonă de problematizare importantă o reprezintă consolidarea punctelor de convergență a tradițiilor iudaică și creștină cu cea islamică în ce privește personalitatea lui Avraam. Chiar dacă există numeroase puncte comune, consider această relaționare destul de fragilă și insuficient consolidată prin cercetări și argumente solide. Acest fapt poate face din problematizarea semnalată o nouă direcție de cercetare în sine.

Contribuția proprie. În lipsa unei lucrări sistematice pe temă în țara noastră, contribuția proprie constă în principal în realizarea unui studiu de amploare pe tema unui personaj biblic important, Avraam. Acest studiu este de actualitate nu doar prin faptul că reprezintă o îmbogățire a bibliografiei de specialitate biblică românească, ci și prin faptul că propune o perspectivă interreligioasă, de interes pentru societatea de astăzi.

La finalul unui demers de cercetare deopotrivă istovitor și rodnic, îmi exprim dorința ca această lucrare să-și aducă minima contribuție la bibliografia de specialitate românească. Patriarhul Avraam, cel care L-a cunoscut pe Domnul și L-a chemat pe nume, rămâne, peste milenii, o personalitate marcantă a spiritualității celor trei mari religii monoteiste. El este, deopotrivă, un model ce poartă în sine forța restauratoare necesară întoarcerii omului de astăzi la Dumnezeu care îl cheamă neîncetat așteptând ca fiecare să iasă din pământul său, din neamul său, din casa tatălui său și să se lase călăuzit, asemenea marelui patriarh, spre pământul făgăduit spre comuniune și odihnă acum și în veci.

Bibliografie

I. EDIȚII ALE SF. SCRIPTURI

- * *Ancien Testament interlinéaire hébreu-français* avec le texte de la Traduction Oecuménique de la Bible de la Bible en français courant, (Villiers-le-Bel: Société biblique française, 2007).
- * *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. Karl Elliger și Wilhelm Rudolph (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1987).
- * *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX*, ed Alfred Rahlfs (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935).
- * *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, (București: EIBMO, 2008).

II. DICȚIONARE, LEXICOANE, CONCORDANȚE, MANUALE

- * ALEXANDER, T. D., *New Dictionary of Biblical Theology* (Leicester: Intervarsity Press, 2000).
- * DAVY, Marie-Madeleine, *Enciclopedia doctrinelor mistice* (Timișoara: Amarcord, 1997).
- * EISSFELDT, O., *The Old Testament: An Introduction* (Oxford: Blackwells, 1965, 75).
- * FREE, Joseph P. și F. VOS, Howard, *Archaeology and Bible History* (Grand Rapids: Zondervan, 1992).
- * GRANT, Frederick și ROWLEY, H. H., *Dictionary of the Bible* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1963).
- * HAHN, Scott, *Catholic Bible Dictionary* (New York: Doubleday, 2009), 599.
- * KOEHLER, Ludwig și BAUMGARTNER, Walter, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, vol. 1 (Leiden: Brill, 1994).

III. RESURSE IUDAICE

- * BOYARIN, Daniel. *Intertextuality and the Reading of Midrash* (Bloomington: Indiana University Press, 1990).
- * *De migratione Abrahami* din: *Philo in Ten Volumes*, vol. 4, în *The Loeb Classical Library* 261, ed.. F.H. Colson și G.H. Whitaker (Harvard: University Press, 1985).
- * FELDMAN, Louis H., *Josephus's Interpretation of the Bible* (Berkeley: University of California Press, 1998).
- * FLAVIUS, JOSEPHUS, *Antichități iudaice*, vol. 1, ed. Ioan Acsan (București: Hasefer, 2003), 46-7.

- * FLAVIUS, JOSEPHUS, *Războiul iudeilor împotriva romanilor*, ed. Ioan Acsan (București: Hasefer, 2004).
- * JACOBSON, Howard, *A Commentary of Pseudo-Philo's Liber Antiquitatum Biblicarum: With Latin Text and English Translation* (Leiden: Brill, 1996).
- * *Philo in Ten Volumes*, vol. 4, în *The Loeb Classical Library 261*, ed.. F.H. Colson și G.H. Whitaker (Harvard: University Press, 1984).
- * SANDMEL, S., *Philo's Place in Judaism: A Study of Conceptions of Abraham in Jewish Literature* (New York: Ktav, 1972).
- * SHERWIN, Byron L., *Faith Finding Meaning: A Theology of Judaism* (Oxford: University Press, 2009).

IV. RESURSE PATRISTICE

- * BEDE, *On Genesis*, în *Translated Texts for Historians 48*, ed. Calvin B. Kendall (Liverpool: University Press, 2008).
- * BOETHIUS, *Scrieri. Scurtă expunere a credinței creștine*, în *PSB 72*, ed. David Popescu (București: IBMO, 1992).
- * DIDYME L'AVEUGLE, *Sur la Genèse*, în *Sources Chrétiennes*, 244, ed. Pierre Nautin (Paris: du Cerf, 1978).
- * *Epistola lui Barnaba*, în *PSB 1*, ed. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1979).
- * EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, în *PSB 13*, ed. T. Bodogae (București: IBMO, 1987).
- * FERICITUL AUGUSTIN, *Despre Cetatea lui Dumnezeu*, ed. Paul Găleşanu (București: Științifică, 2001).
- * *Panarion of Epiphanius of Salamis*, vol. 2, ed. Frank Williams, în *Nag Hammadi and Manichaean Studies 79* (Leiden: Brill, 2013).
- * SF. AMBROISE DE MILAN, *Abraham*, în *Les Pères dans la foi*, 74, ed. Claire Levant (Paris: Migne, 1999).
- * SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre închinarea în duh și adevăr*, în *PSB 38*, ed. Dumitru Stăniloae (București: IBMO, 1991).
- * SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Glafire la Facere*, în *PSB 39*, ed. Dumitru Stăniloae (București: IBMO, 1992).
- * SF. CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromatele*, în *PSB 5*, ed. D. Fecioru (București: IBMO, 1982).
- * SF. CLEMENT ROMANUL, *Epistola către Corinteni*, în *PSB 1*, ed. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1979).
- * SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, în *PSB 57*, ed. Vasile Cojocaru și David Popescu (București: IBMO, 1990).
- * SF. IOAN GURA DE AUR, *Cuvântări împotriva anomeilor. Către iudei*, ed. Dumitru Fecioru (București: IBMO, București, 2007).

- * SF. IOAN GURA DE AUR, *Omiliile la Facere*, în *PSB 21*, ed. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1987).
- * SF. IOAN GURA DE AUR, *Omiliile la Facere*, în *PSB 22*, ed. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1989).
- * SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau explicarea epistolei către Evrei*, ed. T. Atanasie (București, 1923).
- * SF. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, *Dialog cu iudeul Trifon*, în *PSB 3*, ed. T. Bodogae et al. (București: IBMO, 1980).
- * SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, în *PSB 80*, ed. Dumitru Stăniloae (București: IBMO, 1983).
- * SF. NIL ASCETUL, *Cuvânt ascetic foarte trebuincios și folositor*, în *Filocalia 1*, ed. Dumitru Stăniloae (București: IBMO, 2007).
- * SF. TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Trei cărți către Autolic*, în *PSB 3*, ed. T. Bodogae et al. (București: IBMO, 1980).
- * ST. AMBROSE OF MILAN, *On Abraham*, ed. Theodosia Tomkinson (Etna: Center for Traditionalist Orthodox Studies, 2000).
- * ST. AUGUSTINE, *City of God*, ed. Henry Bettenson (London: Penguin Books, 1984).
- * ST. CAESARIUS OF ARLES, *Sermons. Volume 2 (81-186)*, ed. Mary Magdalene Mueller (The Catholic University of America Press, 1981).
- * ST. JOHN CHRYSOSTOM, *St. John Chrysostom Commentary on the Psalms*, ed. Robert C. Hill, vol. 1 (Brookline: Holy Cross Orthodox Press, 1998).
- * ST. PROSPER OF AQUITAINE, *The Call of All Nations / De vocatione omnium gentium* (Maryland: The Newman Press, 1952).
- * USCA, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți. Facerea* (București: Christiana, 2002).

V. COMENTARII BIBLICE

- * ALTER, Robert, *Genesis: Translation and Commentary* (New York: W.W. Norton, 1996).
- * ATTRIDGE, H. W., *The Epistle to the Hebrews* (Philadelphia: Fortress Press, 1989), 186-215.
- * BARRETT, C. K., *Acts 1-14* (London: T&T Clark, 2004).
- * BARTON, John și MUDDIMAN, John, *The Oxford Bible Commentary* (Oxford: University Press, 2001).
- * BOICE, James Montgomery, *Genesis: An Expository Commentary*, vol. 2 (Grand Rapids: Baker Books, 1998).
- * BRIGGS, C. A. și BRIGGS, E. M., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Psalms* (Edinburgh: T.&T. Clark, 1907).
- * BRUCE, F. F., *The Epistle to the Hebrews* (Grand Rapids: Eerdmans, 1990).
- * BRUEGGEMANN, Walter, *Genesis* (Atlanta: John Knox Press, 1982).

- * CASSUTO, Umberto, *A Commentary on the Book of Genesis*, 2 vol., ed. I. Abrahams (Jerusalem: Magnes, 1961-1964).
- * CASSUTO, Umberto, *Commentary of the Book of Genesis II* (Jerusalem: Magnes Press, 1997).
- * DAHOOD, Mitcell, *Psalms 101-150: Introduction, translation, and notes with an Appendix: The Grammar of the Psalter* (London: Yale University Press, 2008).
- * DRIVER, S. R., *The Book of Genesis: with Introduction and Notes* (London: Methuen, 1904).
- * HAMILTON, Victor, *The Book of Genesis, Chapters 1-17* (Grand Rapids: Eerdmans, 1990).
- * JACOB, B., *Genesis*, ed. E. I. Jacob and W. Jacob. (New York: Ktav, 1974).
- * JOHNSON, Luke Timothy, *Hebrews: A Commentary* (Louisville: Westminster John Knox Press, 2006).
- * Kidner, Derek, *Genesis* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 1967).
- * KISSLING, P., *Genesis*, în *NIV 2* (Joplin: College Press Publishing Company, 2009).
- * KITCHEN, Kenneth A., „Genesis 1-50 in the Near Eastern World”, în *He Swore an Oath: Biblical Themes from Genesis 12-50*, Richard S. Hess et al. (eds.) (Carlisle: Paternoster, 1994).
- * LANE, William L., *Hebrews 1-8*, în *WBC 47A* (Dallas: Word Books, 1991).
- * MATHEWS, K. A., *Genesis 1-11:26*, în *NAC 1A* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2001).
- * MOFFATT, James, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Hebrews* (New York: Charles Scribner's Sons, 1924).
- * MONTEFIORE, Hugh, *A Commentary on the Epistle to the Hebrews* (New York: Harper & Row, 1964).
- * RAVENNA, Alfredo și FEDERICI, Tommaso, *Commento alla Genesi* (Torino: Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1978).
- * REYBURN, W. D. și FRY, E. M., *A handbook on Genesis* (New York: United Bible Societies, 1997).
- * SARNA, Nahum M., *Genesis: The Traditional Hebrew Text with the New JPS Translation* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989).
- * *Septuaginta*, vol. 1 (*Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*), ed. Cristian Bădiliță (Iași: Polirom, 2004).
- * SHERIDAN, Mark (ed.), *Genesis 12–50*, în *Ancient Christian Commentary on Scripture 2* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2002).
- * SKINNER, J., *A critical and exegetical commentary on Genesis* (New York: Scribner, 1910).
- * SKINNER, John, *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis* (Edinburgh: T.&T. Clark, 1930).
- * SPEISER, E. A., *Genesis: Introduction, Translation, and Notes*, în *AYB* (New Haven: Doubleday, 1974).
- * VAWTER, B., *On Genesis* (Garden City: Doubleday, 1977).

- * VON RAD, Gerhard, *Genesis: A Commentary* (London: SCM, 1979).
- * WENHAM, Gordon, *Genesis 1-15* (WBC) (Dallas: Word Inc., 2002).
- * WESTERMANN, Claus, *Genesis*, ed. David E. Green (London & New York: T&T Clark International, 2004).
- * WESTERMANN, Claus, *Genesis: A Commentary*, ed. J. J. Scullion, 3 vol. (A Continental Commentary) (Minneapolis: Augsburg, 1984-1986).

VI. CĂRȚI ȘI STUDII PE TEMĂ

- * ALBRIGHT, William Foxwell, „The Historical Background of Genesis XIV,” *Journal of the Society of Oriental Research* 10 (1926).
- * ALDER, W., „Abraham and the Burning of the Temple of Idols,” *JQR* 77 (1986).
- * ASCHIM, Anders, „Melchizedek the Liberator: An Early Interpretation of Genesis 14?,” *Society of Biblical Literature Seminar Paper* 35 (1996).
- * ASTOUR, Michael C., „Political and Cosmic Symbolism in Genesis 14 and in Its Babylonian Sources”, în *Biblical Motifs: Origins and Transformations*, Alexander Altmann (ed.) (Cambridge: Harvard University Press, 1966).
- * BADEN, J. S., *The Promise to the Patriarchs* (Oxford: University Press, 2013).
- * BAKHOS, Carol, *The Family of Abraham: Jewish, Christian, and Muslim Interpretations* (Harvard: University Press, 2014).
- * ANDERSON, C. E., „Who Was Melchizedek? A Suggested Emendation of Gen 14:18”, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 19 (1903).
- * BAKHOS, Carol, *The Family of Abraham: Jewish, Christian, and Muslim Interpretations* (Harvard: University Press, 2014).
- * BODINNGER, M., „L'enigme de Melkisédeq,” *Revue de l'histoire de Religions* 211 (1994).
- * BÖTTRICH, C., „The Melchizedek Story of 2 (Slavonic) Enoch: A Reaction to A. Orlov.” *JSJ* 32 (2001).
- * BOX, G. H. și LANDMAN, J. I. (ed.), *The Apocalypse of Abraham: Edited, with a Translation from the Slavonic Text and Notes* (London: SPCK Press, 1918).
- * BROOKS, Walter Edward, „The Perpetuity of Christ's Sacrifice in the Epistle to the Hebrews,” *JBL* 89 (1970).
- * BROYDE, Michael J., „Fighting the War and the Peace: Battlefield Ethics, Peace Talks, Treaties, and Pacifism in the Jewish Tradition”, în *War and Its Discontents: Pacifism and Quietism in the Abrahamic Traditions*, J. P. Burns (ed.) (Washington Georgetown: University Press, 1996).
- * BUGA, Ioan, „Personalitatea patriarhului Avraam oglindită în Epistolele Sfântului Apostol Pavel,” *ST* 3-4 (1978).
- * BUTLER, John G., *Abraham – The Father of the Jews* (Clinton: LBC Publications, 1993).

- * CALVERT-KOYZIS, Nancy Paul, *Monotheism and the People of God: The Significance of Abraham Traditions for Early Judaism and Christianity* (London: T & T Clark International, 2004).
- * CARMIGNAC, J., „Le document de Qumrân sur Melkisédeq,” *Revue de Qumran* 7 (1970).
- * CASIDAY, Augustine, „The Call of God and the Response of Abraham: Perspectives from a Fifth-Century Christian Debate”, în *Abraham, the Nations, and the Hagarites: Jewish, Christian, and Islamic Perspectives on the Kinship with Abraham*, Martin Goodman et al. (ed.) (Leiden: Brill, 2010).
- * CÂRSTOIU, Justinian, „Melchisedec, preotul-rege din Salem, prefigurare a Mântuitorului Iisus Hristos,” *MMS* 6 (1987).
- * CHIALDA, Mircea, *Melchisedec, preot-rege din Salem* (Caransebeș, 1946).
- * CLIFFORD, Richard J. și MURPHY, Roland E., „Genesis”, în *The New Jerome Biblical Commentary*, Raymond E. Brown (eds.) (London: Geoffrey Chapman, 1990).
- * CODY, A., „When is the Chosen People Called a *gôy*,” *Vetus Testamentum* 14 (1964).
- * COHEN, Chaim, „Genesis 14 – An Early Israelite Chronographic Source”, în *The Biblical Canon in Comparative Perspective*, K. Lawson Younger et al. (eds.) (Lewiston: Edwin Mellen, 1991).
- * DAVILA, James R., „Melchizedek, Michael, and War in Heaven,” *Society of Biblical Literature Seminar Paper* 35 (1996).
- * de JONGE, M. și van der WOUDE, A. S., „11Q Melchizedek and the New Testament”, *NTS* 12 (1965-1966).
- * DELCOR, M., „Melchizedek from Genesis to the Qumran Texts and the Epistle to the Hebrews”, *JSJ* 2 (1971).
- * DIMANT, D. și KRATZ, Reinhard G., *Rewriting and interpreting the Hebrew Bible: The Biblical patriarchs in the Light of the Dead Sea Scrolls* (Berlin: De Gruyter, 2013).
- * DIRKS, J. F., *The Abrahamic Faiths. Judaism, Christianity and Islam. Similarities and contrasts* (Beltsville, Amana Publication, 2005).
- * ELGAVISH, D., „The Encounter of Abraham and Melchizedek King of Salem: A Covenant Establishing Ceremony”, în *Studies in the Book of Genesis*, A. Wénin (ed.) (Leuven: University Press, 2001).
- * EMERTON, J. A., „The Site of Salem, the City of Melchizedek”, în J. A. EMERTON, *Studies in Pentateuch* (Leiden: Brill, 1990).
- * EMERTON, John A., „Some Problems in Genesis XIV,” în *Studies in the Pentateuch*, John A. EMERTON (ed.) (Leiden: Brill, 1990).
- * EMERTON, John A., „The Riddle of Genesis XIV,” *Vetus Testamentum* 21 (1971).
- * FEILER, Bruce, *Abraham: A journey to the Heart of Three Faiths* (New York: William Morrow, 2005);
- * FELDMAN, Louis H., „Abraham the General in Josephus”, în *Nourished with Peace: Studies in Hellenistic Judaism in Memory of Samuel Sandmel*, F. E. Greenspahn et al. (eds.) (Chico: Scholars Press, 1984).

- * FEUILLET, Rene, „Abraham”, în Xavier LEON-DUFOUR, *Vocabulaire de theologie biblique* (Paris: du Cerf, 1962).
- * FIRESTONE, R., „Prophethood, Marriageable Consanguinity, and Text: The Problem of Abraham and Sarah’s Kinship Relationship and the Response of Jewish and Islamic Exegesis,” *JQR* 83 (1993).
- * FITZMYER, Joseph A., „Futher Light on Melchizedek from Qumran Cave 11,” *JBL* 66 (1967).
- * GOODMAN, L. E., *God of Abraham* (Oxford: University Press, 1996).
- * GRANERØD, Gard, *Abraham and Melchizedek. Scribal Activity of Second Temple Times in Genesis 14 and Psalm 110* (Berlin: Walter de Gruyter, 2010).
- * GRÜNEBERG, K. N., *Abraham, Blessing and the Nations: A Philological and Exegetical Study of Genesis 12:3 in Its Narrative Context* (Berlin: Walter de Gruyter, 2003).
- * HAYWARD, C. T. R., „Abraham as proselytizer at Beer-Sheba in the Targums of the Pentateuch,” *JJS* 49 (1998).
- * HAYWARD, R., „Shem, Melchizedek, and Concern with Christianity in the Pentateuchal Targumim”, în *Targumim and Cognate Studies*, în *Journal for the Study of the Old Testament, Supplement Series* 230, K. J. Cathcart și M. Maher (ed.), (Sheffield: University Press, 1996).
- * HENDEL, R., *Remembering Abraham: Culture, Memory and History in the Hebrew Bible* (Oxford: University Press, 2005).
- * HORTON JR., Fred L., *The Melchizedek Tradition: A Critical Examination of the Sources to the Fifth Century AD and in the Epistle to the Hebrews* (Cambridge: University Press, 1976).
- * JACQUES, T. A. și van RUITEN, G. M., *Abraham in the Book of Jubilees. The Rewriting of Genesis 11:26–25:10 in the Book of Jubilees 11:14–23:8* (Leiden: Brill, 2012).
- * JACQUES, T. A. și van RUITEN, G. M., „Abraham and the Nations in the Book of Jubilees”, în *Abraham, the Nations, and the Hagarites: Jewish, Christian, and Islamic Perspectives on the Kinship with Abraham*, Martin Goodman et al. (eds.) (Leiden: Brill, 2010).
- * KOBELSKI, P. J., *Melchizedek and Melchiresa* (Washington: The Catholic Biblical Association of America, 1981).
- * LANZILLOTTA, Lautaro Roig, „«Come Aut of Your Country and Your Kinsfolk»: Abraham’s Command and Ascent of the Soul in the *Exegesis on the Soul* (NHC II, 6)”, în *Abraham, the Nations, and the Hagarites: Jewish, Christian, and Islamic Perspectives on the Kinship with Abraham*, Martin Goodman et al. (ed.) (Leiden: Brill, 2010).
- * MAKIELLO, Phoebe, „Abraham and the Nations in the Works of Philo of Alexandria”, în *Abraham, the Nations, and the Hagarites: Jewish, Christian, and Islamic Perspectives on the Kinship with Abraham*, Martin Goodman et al. (eds.) (Leiden: Brill, 2010).
- * MARGALITH, O., „The Riddle of Genesis 14 and Melchizedek,” *Zeitschrift fur die alttestamentliche Wissenschaft* 112 (2000).

- * MATTHEWS, J. G., *Melchizedek's Alternative Priestly Order: A Compositional Analysis of Genesis 14:18-20 and its Echoes Throughout the Tanak* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2013).
- * MATTHEWS, Victor H., „Abimelech”, în *Anchor Bible Dictionary*, vol. 1, D.N. Freedman (ed.) (New York: Doubleday, 1992).
- * MCNAMARA, M., „Melchizedek: Gen 14, 17-20 in the Targums, in Rabbinic and Early Christian Literature,” *Biblica* 81 (2000).
- * MILLER, P. D., „Syntax and Theology in Genesis XII, 3a, ” *Vetus Testamentum* 34 (1984).
- * ROITMAN, Adolfo, „The Traditions about Abraham's Early Life in the Book of Judith (5:6-9)”, în *Things Revealed: Studies in Early Jewish and Christian Literature in Honor of Michael E. Stone*, E.G. Chazon, et al. (eds.) (Leiden: Brill, 2004).
- * ROOK, J., „The Names of the Wives from Adam to Abraham in the Book of Jubilees,” în *Journal for the Study of Pseudepigrapha* 7 (1990).
- * ROWLEY, H. H., „Melchizedek and Zadok (Gen 14 and Ps 110)”, în *Festschrift Alfred Bertholet*, W. BAUMGARTEN et al (ed.) (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1950).
- * ROWLEY, H. H., „Melchizedek and Zadok (Gen. 14 and Ps. 110)” în *Festschrift für Alfred Bertholet zum 80. Geburtstag*, Walter BAUMGARTNER (ed.) (Tübingen: J.C.B. Mohr, 1950).
- * RULON-MILLER, M., „Hagar: A Woman with an Attitude,” în *The World of Genesis: Persons, Places, Perspectives*, P. R. Davies și D. J. Clines (eds.) (Sheffield: University Press, 1998).
- * RYAD, Umar, *Islamic Reformism and Christianity: A Critical Reading of the Works of Muḥammad Rashīd Riḍā and His Associates (1898-1935)* (Leiden: Brill, 2009).
- * SIMON, M., „Melchisédech dans la polémique entre juifs et chrétiens et dans la légende,” *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuse* 17 (1937).
- * SKA, J. L., „L'appel d'Abraham et l'acte de naissance d'Israël: Genèse 12, 1-4a”, în *Deuteronomy and Deuteronomical Literature: Festschrift C.H.W. Brekelmans*, M. Vervenne și J. Lust (ed.) (Leuven: Brill, 1997).
- * SPIECKERMANN, Hermann și CARR, David M., „Abraham”, în *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*, vol. 1 (Berlin: Walter de Gruyter, 2009)1.
- * STEMBERGER, Günter, „Abraham. III. Judaism. B. Rabbinic Judaism”, în *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*, vol. 1 (Berlin: Walter de Gruyter, 2009).
- * TATU, Silviu, „Making Sense of Melkizedek (Genesis 14:18-20),” *JES* 1 (2014).
- * THOMPSON, T. L., *The Historicity of the Patriarchal Narrative: The Quest for the Historical Abraham* (Berlin: Walter de Gruyter, 1974).
- * THOMPSON, Thomas L., *The Historicity of the Patriarchal Narratives: The Quest for the Historical Abraham* (Berlin: Walter de Gruyter, 1974).
- * TOFANĂ, Stelian, „Melchisedec – prototip al arhieriei veșnice a lui Iisus Hristos după Epistola către Evrei 7, 1-10,” *MB* 7-9 (1997).
- * TOFANĂ, Stelian, „Superioritatea preoției celei noi, «după rânduiala lui Melchisedec», față de preoția Vechiului Legământ, după Epistola către Evrei 7, 11-28,” *AFTO* 1 (1998).

- * TOFANĂ, Stelian, *Iisus Hristos Arhiereu veșnic după Epistola către Evrei* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujană, 2000).
- * TONIAS, Demetrios E., *Abraham in the Writings of John Chrysostom* (Minneapolis: Fortress Press, 2014).
- * TONIAS, Demetrios E., *Abraham in the Writings of John Chrysostom* (Minneapolis: Fortress Press, 2014).
- * TRIBLE, P., „Omnious Beginnings for a Promise of Blessing,” în *Hagar, Sarah, and Their Children: Jewish, Christian, and Muslim Perspectives*, Phyllis Tribble și Letty M. Russell (eds.) (Louisville: Westminster John Knox Press, 2006).
- * van SETERS, John, *Abraham in History and Tradition* (New Haven: Yale University Press, 1975).
- * VINCENT, L. H., „Abraham à Jérusalem,” *Revue Biblique* 58 (1951)
- * WACHOLDER, B. Z., „How Long Did Abram Stay in Egypt? A Study in Hellenistic, Qumran, and Rabbinic Chronology,” *Hebrew Union College Annual* 35 (1964).
- * WATCHMAN, Nee, *The God of Abraham, Isaac & Jacob: The Promise of God, the Enjoyment of Christ, & the Transformation of the Spirit* (Anaheim: Living Stream Ministry, 1995).
- * WENHAM, Gordon J., „Genesis”, în *Eerdmans Commentary on the Bible*, James DUNN și John W. Rogerson (eds.) (Grand Rapids: Eerdmans, 2003).
- * WILSON, Marvin R., *Our Father Abraham: Jewish Roots of the Christian Faith* (Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1990).
- * WINTER, P., „Note on Salem-Jerusalem,” *Novum Testamentum* 2 (1957).
- * WOOLEY, C. L., *Abraham* (New York: Scribner, 1936).

VII. CĂRȚI DE SPECIALITATE

- * AHARONI, Y., *The Land of the Bible: A Historical Geography* (Philadelphia: The Westminster Press, 1979).
- * ALBRIGHT, W. F., *Yahweh and the Gods of Canaan* (Garden City, 1969).
- * ARON, Robert și RAYMOND-WEIL, Simone, *Histoire de Dieu*, vol. 1 (Plon, 1973).
- * BEAUCHAMP, Paul, *Cincizeci de portrete biblice*, ed. Claudiu Constantinescu (București: Cartier, 2001).
- * BERLIN, Adele și BRETTLER, Marc Zvi (eds.), *The Jewish Study Bible* (Oxford: University Press, 2004).
- * BOYARIN, Daniel, *Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism* (Stanford: University Press, 1999).
- * CAUSSE, A., *Les plus vieux chants de la Bible* (Paris: Alcan, 1926), 18.
- * CHIALDA, Mircea, *Sacrificiile Vechiului Testament* (Caransebeș, 1941).
- * CHIRILĂ, Ioan, *Fragmentarium exegetic filonian*, vol. 1 (Cluj-Napoca: Limes, 2002).

- * CRAIGIE, Peter C., *The Problem of War in the Old Testament* (Grand Rapids: Eerdmans, 1978).
- * DIMANT, Devorah, „Between Qumran Sectarian and Non-Sectarian Texts: The Case of Belial and Mastema”, în *The Dead Sea Scrolls and Contemporary Culture*, Adolfo D. Roitman et al. (eds.) (Leiden: Brill, 2011).
- * DONALDSON, T. L., *Judaism and the Gentiles: Jewish Patterns of Universalism (to 135 CE)* (Waco: Baylor University Press, 2007).
- * DORAN, R., „Pseudo-Eupolemus”, în *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 2, James H. CHARLESWORTH (ed.) (Garden City: Doubleday, 1985).
- * DUMBRELL, W. J., *Covenant and Creation* (London, 1984).
- * EVESON, Philip, *Cartea originilor – Geneza explicata pe intelesul tuturor* (Oradea: Făclia, 2005).
- * FILIPCIUC, Alexandru, *Adevărul istoric al Genesei (întâia Carte a lui Moise)* (Oradea, 1931).
- * FILLION, L-CL., *Le Sainte Bible, Commente d’apres la Vulgate* (Paris: Libraire Latouzey et Ane, 1923).
- * GINZBERG, Louis, *The Legends of the Jews*, ed. Henrietta Szold (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1909).
- * GRYPEOU, Emmanouela și SPURLING, Helen, *The Book of Genesis in Late Antiquity. Encounters between Jewish and Christian Exegesis* (Leiden: Brill, 2013).
- * HALPERN-AMARU, B., *The Empowerment of Women in the Book of Jubilees* (Leiden: Brill, 1999).
- * HANSON, Paul D., „War and Peace in the Hebrew Bible,” *Interpretation* 4 (1984).
- * HASTINGS, James, *The Greater Men of the Bible* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1940).
- * HAYES, J. H. și MILLER, J. M., *A History of Israel and Judah* (London: SCM Press, 1986).
- * HOLLADAY, C. R., *Fragments from Hellenistic Jewish Authors*, vol. 2 (Atlanta: Scholars Press, 1983).
- * HORBURY, W., „The Aaronic Priesthood in the Epistle to the Hebrews,” *Journal for the Study of the New Testament* 19 (1983).
- * JENKS, Gregory, C. *The Origins and Early Development of the Antichrist Myth* (Berlin: Walter de Gruyter, 1990).
- * KALLAI, Zacharia, „The Campaign of Chedarlaomer and Biblical Historiography”, în Zacharia KALLAI, *Biblical Historiography and Historical Geography: Collection of Studies* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1998).
- * KANG, Sa-Moon, *Divine War in the Old Testament and in the Ancient Near East* (Berlin: Walter de Gruyter, 1989).
- * KUGEL, James L., *Traditions of the Bible: A Guide to the Bible as It Was at the Start of the Common Era* (Cambridge/London: Harvard University Press, 1998).
- * LADNER, Gerhart, *The Idea of Reform: Its Impact on Christian Thought and Action in the Age of the Fathers* (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2004).

- * LAYTON, Scott C., *Archaic Features of Canaanite Personal Names in the Hebrew Bible* (Atlanta: Scholars Press, 1990).
- * LIND, Millard C., *Yahweh Is a Warrior: The Theology of Warfare in the Ancient Israel* (Scottsdale: Herald Press, 1980).
- * LOICHIȚA, Vasile, *Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică* (Cernăuți: 1927).
- * LOPUHN, A. P., *Istoria biblică – Vechiul Testament I*, ed. Patriarhul Nicodim (București: Tipografia Cărților Bisericești, 1944).
- * LUMPKIN, Joseph B., *The Books of Enoch: The Complete Volume Containing: 1 Enoch (The Ethiopic Book of Enoch), 2 Enoch (The Slavonic Secrets of Enoch), 3 Enoch (The Hebrew Book of Enoch)*, (Blountsville: Fifth Estate Publishers, 2009).
- * LURKER, Manfred, *The Routledge Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons* (London: Routledge, 2004).
- * MACHIELA, Daniel A., *The Dead Sea Genesis Apocryphon: A New Text and Translation and Special Treatment of Columns 13-17*, în „Studies on the Texts of the Desert of Judah”, vol. 79 (Leiden: Brill, 2009).
- * MAIMONIDES, Moses, *The Guide of the Perplexed*, ed. Chaim Rabin (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1952).
- * MALY, Eugene H., „Introduction to the Pentateuch”, în *The Jerome Biblical Commentary*, Raymond Brown et al. (eds.) (Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1968).
- * MARTINEZ Florentino Garcia și TIGCHELAAR, Eibert J.C., *The Dead Sea Scrolls – Study Edition* (Leiden: Brill, 1999).
- * MATSOUKAS, Nikos, *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. 2, (București: Bizantină, 2006).
- * MCCREE, W. T., „The Covenant Meal in the Old Testament,” *JBL* 26 (1925).
- * MITCHELL, C. W., *The Meaning of BRK, „to bless” in the Old Testament* (Atlanta: Scholars Press, 1987).
- * MOORE, Herbert (ed.), *The Treatise of Novatian on the Trinity* (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1919).
- * NEAGA, Nicolae, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice* (Sibiu: Tipografia Arhidiecezană, 1944).
- * NEGOIȚĂ, Athanase, *Istoria religiei Vechiului Testament* (București: Sofia, 2006), 44.
- * NEGOIȚĂ, Athanasie, *Teologia biblică a Vechiului Testament* (București: Sofia, 1994).
- * NEUSNER, Jacob și SARASON, Richard S., *Tosefta, I. First Division: Zeraim (The Order of Agriculture)* (New York: KTAV Publishing, 1986).
- * NIDITCH, Susan, *War in the Hebrew Bible. A Study in the Ethics of Violence* (Oxford: University Press, 1993).
- * NOTH, Martin, *History of Israel* (New York, 1960).
- * NOVATIAN, *The Trinity. The Spectacle. Jewish Foods. In Praise of Purity. Letters*, în *The Fathers of the Church* (New York: The Catholic University of America Press, 1974).

- * PALANQUE, J. R., *Saint Ambroise et l'empire romain: Contribution à l'histoire des rapports de l'église et de l'état à la fin du quatrième siècle* (Paris: Boccard, 1933).
- * PEARSON, B. A., *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity* (Minneapolis: Fortress Press, 1990).
- * RAPPAPORT, Angelo S., *Histoire de la Palestine des origines jusqu'à nos jours*, ed. Georges Roth (Paris: Payot, 1932).
- * ROBINSON, James M. (ed.), *The Coptic Gnostic Library: A Complete Edition of the Nag Hammadi Codices*, vol. II, (Leiden: Brill, 2000).
- * ROWLEY, H. H., *The Biblical Doctrine of Election* (London: Lutterworth, 1950).
- * SCOTT, J. M., *On Earth as in Heaven: The Restoration of Sacred Time and Sacred Space in the Book of Jubilees* (Leiden: Brill, 2005).
- * SEGAL, Michael, „Identifying Biblical Interpretation in Parabiblical Texts”, în *The Dead Sea Scrolls in Context: Integrating the Dead Sea Scrolls in the Study of Ancient Texts, Languages, and Cultures*, vol. 1, Armin LANGE, et al. (eds.) (Leiden: Brill, 2011).
- * SHEPKARU, Shmuel, *Jewish Martyrs in the Pagan and Christian Worlds* (Cambridge: University Press, 2005).
- * STERN, Menahem, *Greek and Latin Authors on Jews and Judaism*, vol. 2 (Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities, 1980).
- * STUCKENBRUCK, Loren T., „The Demonic World of the Dead Sea Scrolls”, în *Evil and the Devil*, coll. *Library of New Testament Studies*, Ida Frohlich și Erkki Koskenniemi (eds.) (London: T&T Clark, 2013).
- * *The Sibylline Oracles. Books III-IV*, ed. H.N. Bate (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1918).
- * VANDERKAM, James C. (ed.), *The Book of the Jubilees*, în *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, 511 (Louvain: Peeters, 1989).
- * von RAD, Gerhard, *Holy War in Ancient Israel* (Grand Rapids: Eerdmans, 1991).
- * WALLIS BUDGE, E. A., *Babylonian Life and History* (New York: Cosimo, 2005).
- * WELLHAUSEN, Julius, *Prolegomena to the History of Israel* (Cambridge: University Press, 2013).
- * WIDENGREN, G., „Royal Ideology and the Testaments of the Twelve Patriarchs”, în *Promise and Fulfilment*, F. F. BRUCE (ed.) (Edinburgh, 1963).
- * WILLIAMSON, Ronald, *Jews in the Hellenistic World: Volume 1, Part 2: Philo* (Cambridge: University Press, 1989).

VIII. STUDII DE SPECIALITATE

- * DAY, A. E. și HARRISON, R. K., „Camel”, în *International Standard Bible Encyclopedia*, vol. 1, G.W. Bromiley (ed.) (Grand Rapids: Eerdmans, 2000).
- * MURPHY, F. J., „Retelling the Bible: Idolatry in Pseudo-Philo,” *JBL* 107 (1988).

- * NEAGA, Nicolae, „Sfânta Treime în Vechiul Testament”, în *MMS* 1-2 (1960).
- * RIVIÈRE, J., „Trois cent dix-huit: un cas de symbolisme arithmétique ches saint Ambroise,” *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 6 (1934).
- * ROSENBERG, R. A., „The God Tsedeq”, *Hebrew Union College Annual* 36 (1965).
- * SEMEN, Petre, „Valoarea religios-morală a jertfelor Vechiului Testament,” *MO* 10-12 (1977).
- * SHERIDAN, M., „The Spiritual and Intellectual World of Early Egyptian Monasticism,” *Copt* 1 (2002).
- * SPEISER, E. A., „People and Nation of Israel:” *JBL* 79 (1960).
- * STĂNILOAE, Dumitru, „Viața și scrierile lui Marcu Ascetul”, în *Filocalia* 1 (București: IBMO, 2009).
- * THOMPSON, J. W., „The Conceptual Background and Purpose of the Midrash in Hebrews VII,” *Novum Testamentum* 19 (1977).
- * WISEMAN, D. J., „Is It Peace? Covenant and Diplomacy,” *Vetus Testamentum* 32 (1982).
- * ZAKOVITCH, Yair, „The Exodus from Ur of the Chaldeans: A Chapter in Literary Archaeology”, în *Ki Baruch Hu: Ancient Near Eastern, Biblical, and Judaic Studies in Honor of Baruch A. Levine*, R. Chazan et al. (eds.) (Winona Lake: Eisenbrauns, 1999).